

Primož Kuret

DELAVSKA PEVSKA DRUŠTVA NA SLOVENSKEM

*Oris njihove zgodovine v drugi polovici 19.
in v začetku 20. stoletja*

Prva delavska društva so začela nastajati na Slovenskem (Ljubljana, Maribor, Celje, Celovec in Trst) sredi petdesetih let 19. stoletja. Njihovi cilji so bili predvsem vzgojno-izobraževalni ter socialni, torej gmotno podpiranje članov v primeru bolezni. Zlasti po letu 1868 je število društev začelo naraščati (Slovenska Bistrica, Ptuj). Večinoma so bila narodnostno mešana in zelo dejavna. Prvi so se organizirali obrtniški pomočniki in vajenci. Njihova dejavnost je sicer po letu 1874 zaradi represije nekoliko upadla, pa že kmalu zatem spet ponovno oživila.

Zanimivo je, da nobeno drugo politično ali socialno gibanje v poznem 19. stoletju ni tako močno izpostavilo enotnosti izobraževanja in političnega boja kot ravno delavska gibanja. "Zato je zgodovina delavskega gibanja obenem tudi gibanje za delavsko kulturo, saj so bile politične agitacije neločljivo povezane z bojem za kulturo."¹ Večina zgodnjih delavskih organizacij je zato nastala kot "izobraževalna in bralna društva". Le-ta so bila ob zibelki delavskih strank. Na glasbenem področju so izobraževalnim društvom ponekod sledila delavska pevska društva,

ki so bila v večini na Slovenskem, drugje, denimo na Dunaju, pa tudi društva, ki so prirejala delavske simfonične koncerte.

Za nas so zanimiva prva, saj so v njih organizatorji slovenskih društev videli najbolj primeren instrument za izobraževalno delo. T.i. prisvojitve kulturne dediščine naj bi služila "višji moralni podlagi v meščanski družbi" - kot je to formulirala Hildegard Feidel-Merzt v svoji raziskavi ideologij delavskega izobraževanja. Z drugimi besedami: šele poznavanje meščanske zborovske literature in nato njen aktivni prevzem sta omogočila kulturno emancipacijo, izobrazbo in znanje.²

Delavsko gibanje na Slovenskem in v Ljubljani v drugi polovici 19. stoletja je že bilo predmet raziskovanja vrste zgodovinarjev in strokovnjakov sorodnih področij.³ Delavska kultura, posebej delavska glasbena kultura, pa na Slovenskem še ni bila raziskana, čeprav so prav izobraževalna društva pomenila prvo obliko delavskih organizacij.⁴

¹ Manfred Permoser, *Aspekte zur musikalischen Erziehung in der Arbeiterbewegung, referat ob otvoritvi razstave "Anton Webern und die Arbeiter-Sängerbewegung" ob mednarodnem muzikološkem simpoziju Anton Webern - Persönlichkeit zwischen Kunst und Politik, Wien 26.-27. Juni 1995.*

² Citira M. Permoser, gl. op. 1.

³ Prim. Fran Erjavec, *Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci, v: Socialna misel V. in VI. Ljubljana 1926 in 1927; Jasna Fischer, Čas vesolniga socialnega punta se bliža, Ljubljana 1984.*

⁴ Gl. F. Svetek, *Izpisiki iz delovanja kulturnih organizacij Slovenije, v: Delavska enotnost XI, 9., 22., 30. maja in 6. junija 1952.*

Delavsko gibanje je bilo intenzivno predvsem v deželni prestolnici Ljubljani, pa tudi v Mariboru in Trstu. Povezano je bilo z naraščajočo industrializacijo in vedno večjim številom delavcev v različnih vejah industrije, obrti, trgovine in prometa. Zlasti v Mariboru in Ljubljani sta društvi imeli velik vpliv na delavce. Kot prvo je leta 1855 nastalo Društvo katoliških pomočnikov, leta 1868 so nastala društva in izobraževalna društva za tiskarje, leta 1870 pa Ljubljansko delavsko izobraževalno društvo. Prav to društvo je imelo velik pomen za delavsko gibanje na Slovenskem.

Ko je bila leta 1888/89 ustanovljena socialnodemokratska stranka, se je delavsko gibanje na Slovenskem še okrepilo, saj so prav delavsko izobraževalna društva imela velik delež pri razvoju socialne demokracije v Sloveniji. Delavska društva so imela slovenske in nemške člane, medtem ko so bila ostala politična in kulturna društva nacionalno strogo ločena. Zato je obstajalo na Slovenskem več enakih društev različnih strank. Vsaka politična stranka je poskušala pridobiti po možnosti čim več članov na obeh straneh - na nemški in slovenski - s pomočjo živahne društvene aktivnosti. Isti sistem - seveda brez nacionalnega predznaka - je učinkoval tudi po prvi svetovni vojni v kraljevini Jugoslaviji.

Člani delavskih društev so bili v glavnem obrtniki: tiskarji, krojači, čevljarji, mizarji itd., ki so mnogo potovali in znali več jezikov. Eden med njimi je bil Franc Wiesthaler (1825-1890), nekoč graški študent. Ker se je udeležil demonstracij proti knezu Windischgrätzu v Münchnu, je moral deset let preživeti v emigraciji v Švici. Po svoji vrnitvi 1862 je bil urednik in novinar časopisa Marburger Correspondent (od 1866 Marburger Zeitung) in do 1874 glavni propagator socialnodemokratskih idej v Mariboru. Nekaj časa je bil predsednik leta 1868 ustanovljenega Delavsko izobraževalnega društva (Arbeiterbildungs-Verein), ki je veljalo za najbolje organizirano in radikalno delavsko društvo na Slovenskem, imelo pa je vendarle v glavnem nemški značaj, saj so bili slovenski člani v manjšini. Wiesthaler se je pozneje pridružil nemški liberalni stranki.⁵

Ustanovitev socialnodemokratske stranke Avstrije 1889 je tudi na Slovenskem vplivala na delavsko gibanje. V tem času je bilo na Slovenskem

prek 100.000 delavcev, vendar pa socialnodemokratska stranka ni bila zastopana v kranjskem deželnem zboru. Avgusta 1896 so v Ljubljani ustanovili Jugoslovansko socialnodemokratsko stranko, ki je poleg slovenskih dežel združila še Dalmacijo in Istro.

Od 1890 so bile zelo popularne delavske manifestacije proslave ob 1. maju. Ob teh priložnostih so bili na programu poleg govorov tudi deklamacije, petje in glasba. Na nacionalno mešanem ozemlju so bili govori dvojezični.

Ideja o ustanovitvi posebnega delavskega izobraževalnega društva je prišla z Dunaja. Prvo poročilo o misli na ustanovitev društva zasledimo v časopisu Laibacher Tagblatt 29. novembra 1869. Večer poprej je bil namreč sestanek delavcev v ljubljanski gostilni Virant, kjer so ustanovili odbor za ustanovitev. Na deželno vlado so 8. decembra poslali vlogo za dovoljenje in priložili nemški in slovenski izvod pravil. Zanimivo je, da naj bi se po prvotnem predlogu društvo imenovalo "Slovanska lipa", vendar so pozneje to ime iz nacionalnih razlogov opustili, saj se je že Laibacher Tagblatt obregnil, češ da bo to izrazito nacionalno slovensko društvo.

Pravila so imela 29 členov in določala, da je "namen društva braniti in pospeševati duševne ter gmotne koristi delavskega stanu. Društvo si prizadeva to namero doseči z imenitnimi znanstvenimi (delavcem primernimi) razpravami in naukom, tudi knjižnice ustanavlja, govore in razprave (zunaj politike) ter radevoljne razgovore tiskaje in prodajaje, petje goječ, družabne veselice, telovadstvo in izgrede (izlete, op.p.) napravljaje, dalje osnovavši poseben razdelek, da odkazuje dela, ter naposled svoje družabnike podpirajo v posebnih slučajih" (čl. 1 in 2).⁶

Ustanovitev društva omenja tudi Slovenski Narod, češ, da je "društvo že v nemških rokah".⁷ Nemški značaj, ki ga je društvo dobilo, je tudi spremenil prvotno odklonilno stališče kranjskih Nemcev do njega, saj je ime Slovanska lipa govorilo o tem, da bo društvo zastopalo slovenski narodni program. Tak namen naj bi imel dr. Valentin Zarnik, ki se je trudil za nacionalno slovensko delavsko organizacijo.⁸ Slovenski Narod je kmalu po ustanovitvi opozarjal, da je društvo "zgolj past nemškutarjev za nezavedne slovenske delavce".⁹

⁵ Gl. Wiesthaler Franz, v: *Slov. biografski leksikon*, s. 696.

⁶ Gl. Fran Erjavec, 41; J. Fischer, 106.

⁷ *Slovenski Narod (SN)*, 25. I. 1870.

⁸ *Erjavec*, 67.

⁹ *SN*, 1.III.1870, citira Erjavec, 68.

Ustanovitveno dovoljenje je datirano z 8. januarjem 1870. Ustanovni zbor društva je bil 20. februarja 1870. Pozdravna govora sta imela predsednik začasnega odbora tapetniški pomočnik Herman Harrisch v nemškem in novinar Albin Arko (1854-1893) v slovenskem jeziku. Zadnjemu je govor napisal Fran Levstik in je podčrtal predvsem narodnostno vprašanje v Avstriji.¹⁰ Društvo je nato doživelo več pretresov, vendar je konec marca 1872 štelo že 162 članov.¹¹ V naslednjih letih je ljubljansko Delavsko izobraževalno društvo (Arbeiter-Bildungs-Verein) prešlo dolgo pot, ki je bila pomembna za nastanek in razmah socialne demokracije v Sloveniji. Z njim so bili povezani številni sposobni delavski organizatorji (Matija Kunc, France Železnikar, Karel Kordelič). Njegova vloga v kulturnem življenju Ljubljane se je omejevala na bolj družabna srečanja, o čemer priča nekaj ohranjenih programov. Tako navaja vabilo k XII. ustanovni slavnosti 22. maja 1881 v čitalniški restavraciji poleg pozdrava in slavnostnega govora še plesni venček, kjer je sodelovala vojaška godba velikega kneza Mihaela in "umetni ogenj". Čisti dobiček je bil namenjen za izobraževalne namene društva. Drugi dokument navede ob 15-letnici ustanovitve društva tudi kulturni program s sodelovanjem "pevskega kluba delavcev in tukajšnje gledališčne godbe". Na programu je bila vrsta slovenskih zborov (Danilo Fajgelj, Pobratimija; Benjamin Ipavec, Slovenec sem; Fran Vilhar, Na Velebitu; Ivan Zajc, Sadni čas) in instrumentalnih skladb (K. Bela, Veseloigrska uvertura; Fischer, Wanderlied; Josef Strauss, Rože z juga; Franc von Suppé, Fantazija Liebe zum Volke; Metra, Mandolinen-Ständchen; Wiedmann, Flotte Bursche in Theeblume). Vmes so bili govori in na koncu plesni venček. Tudi tokrat je šel čisti dobiček za izobrazbo delavcev. Delavski plesni venček so organizirali tudi 26. januarja 1884 v steklenem salonu v Kazini, kjer je igrala "slavna godba domačega pešpolka barona Kuhna št. 17". Čisti dobiček je bil tudi tokrat namenjen "izobraževalnim sredstvom društva". Podobnih prireditev je moralo biti vsekakor še več, le programi se niso ohranili.

Društvo je imelo pevski zbor, "pevski klub delavcev", kakor ga omenja eden od zgoraj navedenih programov. O njem zvedemo nekaj več iz zaslivanja njegovega zborovodje Ivana Justina (1856-1886) na ljubljanskem deželnem sodišču 11. av-

gusta 1884. v zvezi z Železnikarjevim procesom. V svojem zagovoru je povedal, da je član delavskega izobraževalnega društva od septembra 1883 dalje, "ker me je odbor naprosil, da za napredovanje društva uvedem pouk petja kot zborovodja. Do februarja ali marca 1884, ko je pouk petja prenehal, so bile vaje vsak teden na štiri dneve, za začetnike v torek in četrtek, za bolj izurjene pa v ponedeljek in sredo." Justin je povedal, da je dobil anonimno pismo, kjer mu je nekdo očital, da se vriva v odbor. Kmalu zatem je bil objavljen v časniku Radicale dopis iz Ljubljane, kjer mu je anonimni pisec očital, da odvrča društvo od "njegovih najvišjih ciljev". Justin je poslal v časnik popravek, ki pa ga uredništvo ni natisnilo. Zaradi tega je odložil mesto zborovodje, ostal pa je v društvu. Izpovedal je, da je v društvenih prostorih opazil prepire med pripadniki zmerne struje in t.i. radikanci, vendar se za "besedovanje nisem zmenil". Pevske vaje so bile v sobi zraven čitalniške sobe. Pevci ene glasovne skupine so se podali v čitalnico, medtem ko so vadili pevci druge glasovne skupine v pevski sobi, kjer je ostajal tudi zborovodja. Nadalje je Justin povedal, da je "prihajal v gostilno Metliško vino vsakič v širši družbi pevcev. Umevno je, da tamkaj zato ni bilo anarhističenga razpravljanja. Zanimalo me je samo petje. Ker so pevci bili po večini Slovenci, sem gojil le slovensko pesem. saj sebe tudi prištevam k narodni stranki". Ludvik Zadnik je okoli božiča 1883 izjavil, da naj Justin uvede v pevski repertoar tudi nemške pesmi. "Nikoli pa ni za to agitiral, celo ne tako, da bi bilo prišlo do nekakšnega spora v društvu", je še izpovedal Justin na zaslišanju.¹² Vendar so spori, ki sta jih povzročili obe struji, pa tudi spori med Slovenci in Nemci, povzročili, da je Justin istega leta aktivno sodeloval pri ustanovitvi novega, slovenskega Delavskega pevskega društva (predlagal je celo ime zanj - Slavec), kjer je kot pevovodja ponovno vodil zbor.

Časnik Radicale je v omenjenem dopisu poročal, da je "Ivan Justin, pevovodja delavskega pevskega zbora Slavec, ustanovljenega junija 1883, zelo priljubljen med slovenskimi, neosveščenimi člani društva, da je 'sveto vse, kar reče in je naša velika in sveta delavska stvar stopila v ozadje in vsak, ki se je dolga leta žrtvoval in trudil za delavsko stvar, je osumljen in izobčen kot anarhist. V društvu igra sedaj glavno vlogo samo narodnjaška fraza. Vsak tujec, posebno Nemec, je v njem osovražjen". V odgovoru, ki je izšel v listu Volksfreund (25. julija 1884), je napadenega Justina pi-

¹⁰ Prim. Fischer, 107, 192.

¹¹ Fischer, 115.

¹² Zapisnik zaslišanja citira J. Fischer, 257-258.

sec označil kot človeka, ki je dolga leta deloval za koristi delovnega ljudstva."¹³

Sporna je letnica 1883, saj je bilo Delavsko pevsko društvo Slavec ustanovljeno šele 18. maja 1884.

Cilji in nameni delavskih društev so si bili podobni. V glavnem je bil "... namen društev čuvanje in napredek duhovnih in materialnih interesov delavskega stanu; društvo bo skušalo ta namen doseči s popularnimi, delavskemu stanu primernimi znanstvenimi predavanji, ustanovitvijo knjižnice, pogovori (brez politike), s skrbjo za petje, družabnimi zabavami, telovadbo in podporo članom v posebnih primerih... Delo ima vseobsegajoč, nevtralni značaj, ne pozna razločka med narodi in če gre za tekmovanje, gre le za izboljšanje industrije, za napredek v kulturnozgodovinski smeri in moralni ter materialni podpori velikega števila državljanov, ki živijo in delajo v teh poklicih..."

Skoraj vsa pravila imajo v svojih določilih tudi skrb za petje, ki je povezana z družabnimi zabavami. Tako so društva organizirala pevske zборе, ki so gojili ustrezno literaturo, nemško in slovensko, vendar programov kaj dosti ne poznamo, saj je bilo njihovo delo bolj priložnostno in omejeno na družabne prireditve. Koncertov v današnjem smislu besede niso mogla organizirati - ali vsaj v zelo omejenem obsegu, pa še to samo nekatera, ki so imela kot Delavsko pevsko društvo Slavec višje glasbene ambicije.

V Ljubljani so delovala še naslednja delavska društva:

- Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec, ustanovljeno 1884;
- Bralno in izobraževalno železničarsko društvo, ustanovljeno 1893;
- Poučno in zabavno delavsko društvo iz leta 1894;
- Združenje delavskih društev Kranjske, ustanovljeno 29. 3. 1896;
- Slovensko trgovsko društvo iz 1897;
- Slovensko trgovsko društvo Merkur, ustanovljeno 1900 (zborovodja je bil znani slovenski skladatelj Zorko Prelovec);
- Železničarsko pevsko društvo, ustanovljeno leta 1900;
- Železničarsko pevsko društvo Flugrad, ustanovljeno 1901.¹⁴

¹³ Fischer, 165.

Delavska pevška društva pa so nastajala tudi v drugih slovenskih krajih. Podatki iz leta 1911 govorijo o delavskem pevskem društvu Vorwärts (Naprej) v Zagorju ob Savi, ki je bilo ustanovljeno 9. novembra 1902 in katerega predsednik je bil A. Ule, zborovodja pa R. Hofmann. Zbor je štel 16 pevcev. V Trstu je deloval Slovenski delavski zbor, ki ga je vodil F. Jernejčič, v Gorici Circolo corale fra lavoratori, ki ga je vodil A. Jež, v Beljaku pa Arbeiter-Gesang-Verein Morgenröte, katerega predsednik je bil Al. Lesjak, pevovodja pa Anton Freiburger. Številna društva so imela tudi naziv Pevsko in bralno društvo, še posebej na Primorskem (Ajdovščina, Boljunec, Dekani, Devin, Doberdob, Gabrovica, Cerklje: Gospodarsko bralno društvo, Kozina, Lonjer, Marežice, Osp, Renče itd.).¹⁵

V Celju je skladatelj Anton Schwab leta 1900 s pomočjo narodno zavednih delavcev ustanovil pevski odsek Delavskega podpornega društva, ki je štel štirideset pevcev. Naslednje leto je uglašbil Delavsko budnico, za katero je napisal besedilo Cvetko Golar ("Glasno zaori pesem na glas/ delavci, kvišku, tu naš je čas"). Kot marsikje drugod na Slovenskem je bilo tudi v Celju v tem času močno delavsko gibanje (v Celju in okolici je bilo več kot 1000 delavcev), ki se je borilo za delavske pravice s protesti in stavkami (npr. 1896 v tovarni Westen v Celju). Ustanovitev Delavskega podpornega društva je 1898 spodbudil Rebek.¹⁶

Iz ohranjenih statotov lahko razberemo njihovo dejavnost. Omenil sem že poziv Delavskega izobraževalnega društva. Podobno je formuliralo namen in cilje Železničarsko pevsko društvo leta 1900: "Železničarsko pevsko društvo namerava pospeševati slovensko in nemško petje. Namen društva bomo dosegli s pevskimi vajami, pevskimi večeri, koncerti in izleti... Vsacega izvršujočega člana dolžnost je pevske vaje marljivo in točno obiskovati, sodelovati pri vsih javnih nastopih in se ravnati po društvenih pravilih... Kedor pa neopravičeno ne hodi 1 mesec k pevskim vajam, ali 3 mesece ne plača mesečnih doneskov in kedor dela nečast društvu je izključen." Žal ne poznamo njihovih pevskih programov.

¹⁴ Statuti so ohranjeni v Arhivu Republike Slovenije (ARS).

¹⁵ Prim. Hugo Boitber, *Mustlebuch aus Österreich, VIII. Jg. Wien und Leipzig 1911, s. 309 ff.*

¹⁶ Franc Štolfa - Zvonka Zupanič Slavec, *Zdravnik in skladatelj dr. Anton Schwab, Ljubljana 1999, s. 38.*

Poučno in zabavno delavsko društvo je bilo ustanovljeno v Ljubljani 24. vinotoka 1894. Njegov namen je bil prirejanje poučnih predavanj in zabavnih shodov. Ustanovilo je tudi svoj pevski zbor in lastno knjižnico. Pod pravili je podpisan Janez Ev. Krek.

Slovensko trgovsko pevsko društvo v Ljubljani je bilo ustanovljeno 17. marca 1902. Njegov namen je bil gojiti in izobraževati slovensko petje, prirejati koncerte, veselice, izlete itd. in se udeleževati navadnih slavnosti. Pod pravili je podpisal Anton Dežman.

Slovenski delavski tamburaški klub Zarja v Rožni dolini je bil ustanovljen leta 1906 z namenom "gojiti slovansko godbo, čitati časopise in knjige ako si jih klub omisli". Sredstva naj bi dobili s "koncerti, kateri se imajo prirediti v korist kluba vsako leto, z izleti in zabavnimi večeri." Leta 1913 se je klub preimenoval v Pevsko društvo Zarja z istimi nameni. Društveniki pa so bili člani pevskega zbora in godbenega odseka.

Moško pevsko društvo Vorwärts je bilo ustanovljeno 12. 4. 1897. Zborovodja je bil Rudolf Schönemann. Iz statotov, napisanih samo v nemščini, je razvidno, da je društvo želelo "pospeševati petje in glasbo." In nato: *"Ta namen bomo dosegli z ustanovitvijo mešanega zbora, pevskim poukom in s predavanji, z ustanovitvijo glasbenega arhiva, s skrbjo za instrumentalno glasbo in z organizacijo družabnih prireditev, zabav in izletov."* V tiskanem izvodu statotov so spremenili naziv društva iz Delavskega pevskega društva v Moško pevsko društvo. Pozneje so dodali še Nemško moško pevsko društvo Vorwärts - Unterschischka Laibach (Spodnja Šiška). Na programu z 18. marca 1912 je kot pevovodja (Sangwart) naveden Josef Lebitsch (Lebič). Na programu so natisnili besedila pesmi (Deutsche Treue, Der Jodelplatz, Veilchen bluehen still verborgen, Der deutsche Wald, Wilde Ros und erste Liebe itd.). Nastopali so v stekleni dvorani Kazine.

Sredstva so pridobili z vpisnino, rednimi prispevki članov, katerih višino je določala skupščina društva na predlog odbora in z vstopnino na društvenih prireditvah ter darili in drugimi volili. Društvo je prenehalo obstajati leta 1924.

Glasbeno društvo za Ljubljanski okraj iz leta 1907 je bilo dvojezično: nemško in slovensko. Cilj društva je bil *"čuvanje in napredek duhovnih in materialnih interesov svojih članov z zakonitimi*

sredstvi, z izključitvijo vseh političnih in religioznih vprašanj." Društvo je skušalo te cilje doseči *"s skrbjo za glasbo in petje, z ustanovitvijo društvene orkestra in društvenega zbora, s šolo, prireditvami predavanj o glasbenih, znanstvenih in tehničnih temah, toda z izključitvijo politike in religije."*

Žal so viri za raziskavo delavskih društev v Ljubljani zelo skromni. V Arhivu Republike Slovenije so ohranjeni samo še statuti društev, medtem ko programov prireditev ali drugih podatkov o njihovem delu ni. Nemška društva po koncu prve svetovne vojne niso mogla več obstajati, zato so njihovi arhivi ali v privatnih rokah ali zelo verjetno kako drugače izgubljeni.

Delavsko pevsko društvo Slavec

Najbolj dokumentirano med omenjenimi pevsкими društvi je Delavsko pevsko društvo Slavec, česar za ostala delavska društva ne moremo trditi. Slavec je ob svojem 25-letnem in 50-letnem jubileju izdal dve publikaciji o svoji dejavnosti.¹⁷ Njegova vloga v kulturnem in glasbenem ter družabnem življenju je bila na vidnem mestu.

Društvo je bilo sprva dvojezično, nemško in slovensko. Tudi zborovske vaje so bile dvojezične. Kmalu pa je prevladala slovenščina. Društvo je ostalo po svojem značaju delavsko. Svojo dejavnost je razširilo na razna področja. Ustanovitelji so bili delavci in obrtniki. Pevci so bili sprva del delavskega izobraževalnega društva, katerega značaj je bil mednarodni in socialističen. Slovenski delavci pa so kmalu hoteli imeti svoje lastno pevsko društvo. Ob 25-letnici društva je v omenjeni publikaciji izšel tudi prispevek o *Snovanju Slavca*, kjer med drugim beremo, da je bila *"mati Slavčeva narodna zavednost slovenskih delavcev. Slovenski delavec, obrtnik in rokodelc začel se je pred petindvajsetimi leti sam organizovati in ta organizacija je bila socijalno združevanje in izobraževanje na narodni podlagi."* Pisec nadaljuje, da so se delavci vpisali v Delavsko izobraževalno društvo z namenom, da v njem pospešujejo in dosežejo svoje težnje. Nadalje pravi, da za delavce ni bilo mesta v čitalnici v Ljubljani, zato so iz nje neradi izstopili. Pojasnjuje, da *"takrat ni bilo tistega demokratskega duha, ki naj bi*

¹⁷ Anton Trstenjak, *Slovensko delavsko pevsko društvo "SLAVEC" v Ljubljani ob svoji petindvajsetletnici 1884-1909. Zgodovina društva. Ljubljana 1909; Vilko Bojc, "SLAVEC" ob svojem 50 letnem delu za pevsko kulturo in narodovo probujo. Ljubljana 1934.*

spajal razne sloje v celoto". Delavsko izobraževalno društvo je imelo "mejnarodni" program, čeprav bolj nemškega značaja. Tu je že bil Miha Jeločnik; za njim je prišel Ivan Justin. *"Delovali pa so tu Slovenci na to, da se za učni predmet uvede tudi pouk v petju. To se je res zgodilo. Uvel se je pouk dvakrat na teden, seveda na mejnarodni podlagi, nemški in slovenski, kakor je veleval tega društva značaj in smoter. Nekaj časa so bili Slovenci s to polovičarsko pridobitvijo zadovoljni, ker so upali, da se jim vendarle posreči uvesti samo slovensko petje. Prvi nastop na Silvestrovi veselici 1883 v prostorih Bierhalle na šentpeterskem predmestju pod vodstvom Ivana Justina obnesel se je častno."* Vendar "mednarodni" način petja Slovincem ni ugajal. Zato in zaradi zdrah ter različnih struj v društvu so iz njega izstopili in mislili na to, da ustanovijo slovensko delavsko pevsko društvo. To se je zgodilo 18. maja 1884 v Ljubljani v gostilni Pri Lozarju v Rožni ulici.¹⁸ O občnem zboru je poročal Slovenski Narod. Napisal je, da je bil namen zbora "osnovati si samostojen pevski zbor". Udeležilo se ga je nad 50 delavcev "raznega obrta", ki so sklenili, da se osnuje novo slovensko delavsko pevsko društvo. "Osnovni odbor" je vodil Miha Jeločnik, tajnik je bil Ivan Pajk, blagajnik Fran Dežman, odborniki pa Lavoslav Stibil, Ivan Šurm, Fran Perdan. *"K temu pevskega društvu vsprejel se bode usak pevec delavskega stanu, poštenega zadržanja in obnašanja, kateri je dopolnil 18. leto kot redni, sodelujoči član, Vsi drugi pa možki in ženski kot podporni člani tega društva, ki bodo uplačevali po odboru pozneje naznanjeni letni donesek... Posebno nas veseli... kakor čujemo, da bode društvo gojilo le jedino slovensko in slovansko petje."*¹⁹

Odbor je kmalu predložil pravila, ki so jih sprejeli na drugem zboru 25. maja 1884 v gostilni Pri Ferlincu. Na predlog Ivana Justina se je novo društvo imenovalo Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec.

Pravila je 9. junija 1884 potrdila tudi deželna vlada. Prvi redni občni zbor je bil 9. julija 1884, s čimer se je pričelo redno delo. V prvem odboru so bili predsednik Anton Jeločnik (umrl 1895 v Litiji), podpredsednik Ernest Petrič, tajnika Janko Pajk in Anton Gorišek, blagajnik Miha Jeločnik in arhivar Anton Kavčič. Odbor je imel devet odbornikov. Prvi zborovodja je postal Ivan Justin, ki je v istem svojstvu deloval pred tem v Delavskem izo-

braževalnem društvu (Arbeiter Bildungs Verein), kjer je prišlo po aretaciji delavskih voditeljev do krize. Društvo je imelo 130 članov, ki so se medsebojno nazivali "bratje". Pevski zbor je imel pevske vaje vsak ponedeljek in sredo, v torek in četrtek pa so organizirali šolo za začetnike. Društvo je imelo svoje prostore v Gosposki ulici 8/1.

Novoustanovljeno slovensko delavsko pevsko društvo je kmalu postalo viden dejavnik v kulturnem in družabnem življenju takratne Ljubljane. Gojilo je predvsem slovenske ljudske pesmi in pesmi drugih slovanskih narodov ter skrbelo za izobrazbo delavcev in za krepitev narodne zavesti.

Že septembra 1884 so odprli pevsko šolo. Vodil jo je Ivan Justin, ki pa se je marca 1885 preselil v Celovec in že naslednjega leta (4. februarja) umrl. Pokopali so ga v Ljubljani. Za njim so vodili pevski zbor številni zborovodje: Srečko Stegnar, Julius Ohm Januschowsky (dvakrat), Ivan Pijanec-ki, Vekoslav Sachs, Pavel Gorjup, Bajde in Hilarij Benišek (od 1897 do 1909), sicer dirigent slovenske opere v ljubljanskem Deželnem gledališču, Lavoslav Pahor, Anton Ravnik in drugi.

Društvo je imelo pozneje svoje prostore v Vigrantovi hiši v Zvezdarski ulici v prostorih Glasbene Matice, leta 1888 se je preselilo v svojo društveno sobo na Starem trgu, 1896 pa v Narodni dom, kjer je ostalo do 1924.

Pevske večere je društvo prirejalo v smislu pravil večkrat na leto ter prepevalo predvsem slovenske in slovanske pesmi. Prvi tak večer je bil 7. septembra 1884. Kot "ustanovna veselica" v prostorih restavracije ljubljanske čitalnice. Sodelovala je tudi vojaška godba in kot so to tudi še pozneje običajno prakticirali, je bilo na veselicah tudi kegljanje z dobitki.

O tej prvi veselici je v obširnem članku poročal Slovenski Narod, ki se je posebej zadržal pri preiskavi proti "krvavcem" (anarhistom). Tako je ugotovil, da je *"precejšen del našega delavskega stanu po nekaterih fanatikih zapeljan, na krivem potu, da se širi kužna vera socializma in anarhizma, to pa najbolj zategadelj, ker se v splošnej apatiji nihče ne briga za velevažni četrti stan, za stan delavcev, ki so torej pristopni vsacemu, kdor jim začne razlagati novodobni evangelij občnega prevrata, in znanje omamljive a pogubonosne ideje o bodočnosti delavskega stanu, ki je odmenjen da nastopi dediščino vseh onih najviših deset tisoči itd.*

¹⁸ Trstenjak, 5-7.

¹⁹ SN, 19. in 26. 5. 1884.

Videč torej, da so merodajni naši krogi delavske mu uprašnju nasproti brezbržni, nas je jako veselo presenetilo, da so delavski krogi med seboj združili toliko močij in postavilo tako krepak jez krvavec kužnim nazorom ter v ta namen ustanovili društvo Slavec. Da je ta misel zdrava, umestna, da bode plodna, temu dokaz je tega društva ustanovna veselica preteklo nedeljo... Nastopilo je nad 60 pevcev ter pod g. Justina vrlim vodstvom pelo Bendlov zbor Svoji k svojim, tako točno in krepko, da so po končanem zboru vsi prostori glasnega rokopleska odmevali. Društvo je še mlado, a zbor je za kratek čas društvenega obstanka jako dobro izvežban in broji mnogo in lepih glasov.

... Delavsko uprašnje sili od dne do dne vedno bolj na površje! Žalibog, da pričakujejo nekateri rešitve tega velevažnega uprašnja od sredstev, katera so nevarna posamičnemu, kakor tudi državi. Tudi Ljubljana ni čisto prosta tega, kajti pojavljati so se začeli tudi v naši sredini zadnji čas taki kužni nazori. Toda, hvala Bogu, dotične ideje ostale so tudi samo ideje dotičnih in celota, masa slovenskega delavskega stanu je neokužena, ni polje za tako delovanje. Najboljši dokaz temu je ustanovitev našega društva. Mladi, krepki in gotovo tudi vroče krvi polni možje imeli so kreposti in značaja dovolj, odstraniti se in odcepiti od one stranke, katera poskuša širiti take gnile nazore in ustanovili so si društvo, čigar namen je jedino le vedriti duh, blažiti srce!... Pevski zbor je zapel Vilharjevo Slavjansko. Ves program izvajal se je jako dobro in vojaška godba domačega pešpolka št. 17 je posebno vrlo sodelovala k skupnemu uspehu ter svirala mnogo slovenskih z burnimi živio-klici vsprejetih skladeb. Društveno geslo, besede g. J. Cimpermanna, uglasbil je krasno gosp. Stoeckl v Zagrebu, žal, da je ta kompozicija prekasno došla in se jej pevci neso mogli priučiti...²⁰

Skrb časnikarja za delavski stan je pogojena z dogodki okrog Delavskega izobraževalnega društva, od katerega se je velik slovenski del odcepil ter ustanovil svoje, slovensko delavsko društvo. V Delavskem izobraževalnem društvu je prišlo do hudih posegov, o katerih smo že govorili in so kulminirali na znanem celovškem procesu proti Železnikarju in tovarišem.

V prvem letu je Slavec nastopil na pevskem večeru še 7. decembra, kjer je zbor vodil zaradi Justinove odsotnosti Srečko Stegnar. Tudi tokrat je bi-

lo "petje jako precizno in si je pridobilo občno pohvalo".²¹ Še večji odmev je imela silvestrska veselica, kjer so zapeli Nedvėdova zbor Bratsko in Luna sije, Vilharjevo Neprestrašene krvi, Hajdrihovo Pesem, Hennigovo Žabjo kantato s klavirsko spremljavo in še Pesem, ki jo je napisal S(tegnar?).

Poleg pevskih večerov so redno prirejali martinovanja, silvestrovanja in "Slavčevno maškera-do". Na začetku so vsako leto 1. novembra peli žalostinke ob grobu Janeza Bleiweisa in Josipa Jurčiča, s čimer so poudarili svojo pripadnost narodni stvari in spoštovanje zaslužnim možem.

Sredi avgusta (17. 8.) je Delavsko pevsko društvo Slavec pripravilo besedo, ki se je "odlikovala po bogastvu in useskozi dobro izvajanjem sporedu. Vojaška godba svirala je vse točke jako vrlo, zbori pa so bili tako krepki in ubrani, da so vzbujali vsestransko pohvalo."²² Tenorista Ivana Medena so izvolili za častnega člana.

Prvo večjo prireditev so 4. oktobra 1885 (patriotsko!) pripravili v proslavo goda cesarja Franca Jožefa I. v "krasno razsvetljenem" Deželnem gledališču. Sodelovala sta tenorist Ivan Meden in vojaška godba domačega pešpolka baron Kuhn št. 17. Program so sestavljale različne točke. Začeli so ga z uverturo k Vilharjevi opereti Jamska Ivanka. Med raznimi točkami je zbor pel Voglove Cigane s tenorskim solom Ivana Medena, zbor Volaričevu skladbo Slovenski svet, ti si krasan in Vilharjevo skladbo Mrtva ljubav, ki jo je zapel Ivan Meden ob spremljavi vojaške godbe. Sledila je igra v enem dejanju Ženski jok, ki jo je iz francoščine (Siraudin-Thiboust) poslovenil Valentin Mandelc. Slovenski Narod je zapisal, da je bil "splošni vtis ugoden in občinstvo zadovoljno".²³

Martinov večer (16. 11. 1885) je bil "najboljši, kar jih je doslej priredil Slavec in usakdo je z veseljem opazoval, kako zbor vidno napreduje in kako so veselice vedno lepše in zabavneje." Poročevalec v Slovenskem Narodu ne omenja pevovodje, čeprav so bili "zbori dobri in krepki... dobro pel se je Foersterjev četverospjev Njoj." Spet je občinstvo navdušil Ivan Meden, ki je zapel Ipavčevi pesmi Prošnja in Godčevu pesem ter dodal še Vilharjevoga Mornarja in Nezakonsko mater.²⁴

²¹ SN, 10. 12. 1884.

²² SN, 17. 8. 1885.

²³ SN, 5. 10. 1885.

²⁰ SN, 10. 9. 1884.

Ivanu Medenu na čast so 29. maja 1886 priredili pevski večer in Slovenski Narod ni pozabil omeniti, da se Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec "odlikuje po posebni delavnosti in živahnosti mej društvu ljubljanskimi."²⁵ O samem večeru pa je kronist dodal, da sme društvo "s ponosom zabeležiti v svojo kroniko Medenov večer. Ne le, da je množica občinstva bila živ dokaz iskrenih simpatij, ki jih uživata g. Meden in mlado, a že popolnoma doraslo društvo, bili so zbori tako krepki in ubrani in izvajal se je ves spored tako izborno, da moremo pevcem in pevovodji le čestitati..."²⁶

Tudi "preprijetna veselica, ki jo je Delavsko pevsko društvo Slavec priredilo na čitalniškem, z zastavami, raznobojnimi lampijoni in lučicami okrašenem vrtu, je bila zopet dokaz, da to društvo vedno in dosledno napreduje, da je že postalo važen faktor v našem društvenem življenju. Občinstvo goji za to društvo posebne simpatije in obiskuje njegove veselice vsekdar v obilnem številu... Program je bil raznovrsten, izvrševal se je točko za točko... Prva točka je bila Gerbičev Slovanski brod, lepa skladba, katero je Slavčev zbor izborno pel. Zbor je mnogobrojen in krepak in pridobil si je že tisto uglašenost, ki je zborov neobhodna lastnost. Zbor nastopil je potem še trikrat z enakim uspehom, vendar je nam posebno ugajal zadnji zbor. Bila je to pl. Janušovskega nova skladba Domo-ljubje, s katero se je omenjeni gospod vredno pridružil mej naše skladatelje. Zbor njegov je krepak, odlikuje se po prav lepih akordih in bode stalno ostal na narodnem repertoarju. Občinstvu je jako ugajal in ko se je vdrugič odpel, dvignili so v dokaz priznanja g. skladatelja na rame."²⁷ Julij Ohm pl. Januschowski je bil nekaj časa tudi učitelj na glasbeni šoli Glasbene Matice (1882-1890), sicer pa je znan predvsem kot stalni glasbeni kritik nemškega časopisa Laibacher Zeitung, pisal pa je tudi v graške časopise. Omenjena skladba je njegova edina, ki jo poznamo na slovensko besedilo. Novembra 1915 je odšel na Dunaj.²⁸

V deželnem gledališču je bila 8. decembra velika béseada, posvečena Prešernovemu rojstnemu dnevu. Sodelovali so Dramatično društvo, Ivan Meden, Julija Ohm-Januschowski in mešani zbor "šišenske čitalnice". V prepolnem gledališču je "vrlo Delavsko pevsko društvo Slavec priredilo Pre-

šernovo besedo. Spored bil je mnogovrsten, celo preobširen, izvajal pa se je vseskozi prav dobro." Slavčev zbor je zapel Ipavčevo "krasno skladbo" Na Prešernovem domu, ki jo je pri klavirju spremljal Janušovski in kantato istega skladatelja Kdo je mar? "Slavčev zbor vidno napreduje, zlasti jako dobrih tenorjev ima obilo, petje bilo je precizno, pohvala burna."²⁹ Solist je bil spet Ivan Meden.

Posebno slovesna je bila slavnost razvitja društvene zastave, ki je bila "tako krasna, da ji skoro ni jednake na Slovenskem"³⁰. Simon Gregorčič jim je posvetil svojo pesem Naša zastava, ki jo je uglasbil Anton Foerster, sicer eden vodilnih Cecilijanskih skladateljev in regens chori ljubljanske stolnice, obenem avtor še danes priljubljene opere Gorenjski slavček:

Zastava naša sveta zdaj
Za dom gorko ima srce,
nad nami radostno vihraj,
za delo krepke pa roke,
vodnica verna bodi za petje
jasna grla nam vedno in povsodi!
ta četa naša vrla
Ti vodi nas navdušujoč
A delo, čut in spev glasan
mi s tabo pojdemo
pojoč naj domu služi trdno
v bran na vojsko nekrvavo
in rast in čast in slavo
za doma slavo, pod to zastavo!

Prav društvena zastava naj bi bila simbol društvene zvestobe. Zanja so prispevali denarna sredstva slovenski "rodoljubi", saj je stala blizu 1800 kron, botra pa je bila baronica Winklerjeva, žena deželnega glavarja. Pri proslavi so sodelovali domžalska godba, gasilsko društvo z Viča, Sokoli, deputacije ljubljanske narodne čitalnice, čitalnic iz Šiške, Kranja in Kamnika, kamniški zbor Lira in Bralno društvo iz Železnikov. Po maši, kjer je zbor pel Nedvédovo mašo Slava Stvarniku, je na šentjakobskem trgu govoril dr. Josip Vošnjak:

"...kdo se ne bi oveselil društva, zbirajočega ude iz stani, kateri si mora s trdim delom svoje dlani služiti usakdanji kruh in boriti se neprenehoma za svoj obstanek? Delo utruja delavca, skrbi ga tarejo in le prelahko se ga poloti nevolja na človeško družbo in na socialni red, kateremu pripisuje vso krivdo svoje bede. Temno, kakor s črnimi oblaki prekrito, kaže se mu življenje, temna sedanost, še bolj temna prihodnost in poslednja iskrica nade na boljše dni ugasne v potrtih prsih..." Vošnjak je videl tolažbo v petju: "... in prosti delavec hiti iz svoje delarne v družbo tovarišev, da v petju najde

²⁴ SN, 16. 11. 1885

²⁵ SN, 29. 5. 1886.

²⁶ SN, 1. 6. 1886.

²⁷ SN, 6. 9. 1886

²⁸ Gl. Primož Kuret, Glasbena Ljubljana 1899-1919, Ljubljana 1985, s. 169.

²⁹ SN, 9. 12. 1886.

³⁰ Trstenjak, 27.

tolažbe, okrepcanja in poštene zabave..." Zaključil je takole: "... usako novo narodno pevsko društvo je nova četa v vrstah narodnih bojevnikov. Tem vrlim četam, čedalje številnejšim, pridružil se je Slavec. Iz delavskih krogov zbira svoje ude in tem bolj radujemo se Slovenci, čim huje se pri drugih narodih loči imenitni delavski stan od ostalih stanov in se postavlja na neko mejnarodno stališče. Mi Slovenci ne poznamo tega razdora. Mi smo demokratičen narod, niti stan, niti obleka, bodisi prosta kmetska ali delavska, ali gosposka, ne dela mej nami nobenega razločka. Vsi smo jednako-pravni sinovi jednoga naroda in čutimo se kot brate in sestre. Slavec, dasi delavsko društvo, ne stroji izven naroda, on je živ ud našega živega slovenskega telesa. Slavec je naše gore list..."³¹

Med tistimi, ki so Slavca najbolj podpirali, omenja predsednik Anton Jeločnik četverico; to so bili: Ivan Tavčar v gmotnem oziru, skladatelj Anton Foerster, pevovodja Srečko Stegnar in solist Ivan Meden. Zlasti Ivan Meden (1838-1914) je bil med najbolj priljubljenimi pevci svojega časa. Kot študent je nastopal na Dunaju na slovenskih visokošolskih prireditvah, kot tenorist se je uvrstil med operne pevce, vendar je moral kariero zaradi zdravstvenih razlogov opustiti. Bil je uradnik v odvetniških pisarnah. V Ljubljani je nastopal na raznih prireditvah v letih 1869 in 1886. Učitelj Srečko Stegnar (1842-1915) pa se je uveljavil kot skladatelj in zborovodja. S Slavcem je sodeloval od leta 1885 (po odhodu Ivana Justina) in 1889 postal njegov častni član. Pozneje je deloval v mariborskem Dramatičnem društvu in bil nekaj časa celo njegov predsednik. Med 1902 in 1913 je v veliki meri prav na njem slonelo uprizorjanje dramskih del, operet in otroških iger s petjem v Mariboru.

Ko so 10. avgusta 1887 Čehi obiskali Ljubljano, je bil to velik praznik, ki ga je Slavec proslavil z velikim koncertom na Koslerjevem vrtu. Nad zborom so bili navdušeni tudi češki gostje, "*katerih priznanje in pohvala je tem večje veljave, ker so priznani kot najmuzikalnejši narod... Vsi brez izjeme so Slavčevo petje jako laskavo hvalili...*"³²

V naslednjih letih nobena slovesnost praktično ni minila brez sodelovanja Slavca. Marca 1888 je sodeloval s koncertom v proslavo zlatomašništva škofa Juraja Strossmayerja, kjer so zapeli Foersterjev zbor Samo na besedilo Simona Jenka,

zbor iz Foersterjeve opere Gorenjski slavček, kjer je kot solist pel tenorist Ivan Meden, ter F. S. Vilharja Naše zvezde in ponovno Benjamina Ipavca kantato Kdo je mar? Sama prirediteljica je imela kar nekaj ovir. Najprej je odpovedala sodelovanje vojaška godba, potem so politične oblasti prepovedale slavnostni govor.³³ Škof Strossmayer se jim je pisno zahvalil in izrazil svoje simpatije.³⁴

Ob 25-letnici ljubljanskega Sokola so nastopili v prostorih ljubljanske Čitalnice, v začetku decembra pa so s sodelovanjem vojaške godbe pripravili "veliki koncert", na katerem so sodelovali še baritonist Avgust Nebenführer, Matičin učitelj violonist Vitezslav Moser, tenorista Josip Pavšek in Ivan Meden. Od domačih skladateljev so izvajali dela F. S. Vilharja, A. Nedvėda, A. Foersterja, zbor pa je vodil Julij Ohm Januschowsky. Koncertu so prisostvovali pomembne osebnosti od deželnega predsednika barona Andreja Winklerja, podmaršala Keila, generalnega majorja Šilhavskega do deželnega odbornika Josipa Vošnjaka.

Peto obletnico so proslavili 15. septembra 1889 s serenado, narodno veselico in koncertom. Prolog ob petletnici je zložil pesnik Anton Funtek, skladatelj F. S. Vilhar je društvu in Ivanu Medenu poklonil zbor Nočna pjesma. Spet so pripravili obsežen program, spet je sodelovala vojaška godba s popularnimi skladbami, zbor pa je skupaj z mešanim zborom šišenske čitalnice pel dela Antona Foersterja (Pobratimija, Naša zastava), Hrabroslava Volariča (Pri zibelki), Gustava Ipavca (Oblaku) in Antona Nedvėda (Popotnik).

Posebno poglavje v zborovi zgodovini velja sodelovanju s slovensko opero še pred njeno ustanovitvijo leta 1892. Ker je primanjkovalo dobrih pevcev, je del Slavčevih pevcev okrepil operni zbor. Sodelovanje se je pričelo že 1. marca 1885 v Zapravljivcu, 6. decembra v Starem korporalu, 21. februarja 1886 v burki Tambor v Puebli.³⁵ Leta 1891 so pristopili k Dramatičnemu društvu kot stalni operni zbor in tu delovali vrsto let pod vodstvom češkega dirigenta Hilarija Beniška, ki je najprej ob Gerbiču vodil ljubljansko opero, kasneje, pred prvo vojno, pa tudi sam. S tem je dobila slovenska opera stalen pevski ansambel, iz katerega je izšlo tudi nekaj solistov, čeprav njihovo sodelovanje zaradi amaterizma pevcev ni bilo vedno na zadovoljivi ravni.

³¹ SN, 12. in 13. 7. 1887.

³² SN, 12. 8. 1887.

³³ SN, 23. 3. 1888.

³⁴ Trstenjak, 29.

³⁵ Trstenjak, 13.

Manjši pretres je povzročil občni zbor 6. januarja 1892. Potem ko je dotedanji predsednik Valentinčič poročal o uspehih v preteklem letu ter omenil uspešni izlet 16 pevcev in zborovodje Julija Ohm-Januschowskega v Zagreb k pevskeemu društvu Sloboda septembra 1891 in so za novega predsednika izvolili Ivana Dražila, je nekaj članov izstopilo iz društva ter ustanovilo novo pevsko društvo Ljubljana. Tudi to leto ni minilo brez veselice in serenad (odhajajočemu deželnemu predsedniku baronu Andreju Winklerju).³⁶ Zbor je za Ohmom Januschowskim prevzel Stečko Stegnar, društvo pa je oktobra 1892 odprlo brezplačno štirimesečno pevsko šolo.

Leta 1894 so slovesno proslavili desetletnico in določili društveno uniformo, namreč čepico z liro in društveno trobojnico z napisom Slavec. Prišli sta delegaciji iz Nabrežine in Karlovca, igrali sta vojaška in domžalska godba. Na predvečer je bil v gledališču slavnostni koncert, kjer sta pela Meden in Pucihar, na klavirju ju je spremljal češki glasbenik Karl Hoffmeister, učitelj na šoli Glasbene Matice. Deseto obletnico so s Slavcem skupaj proslavila številna društva iz vse Slovenije (Pevsko društvo Sloga iz Zagreba, Pevsko društvo Nabrežina, odbor Glasbene Matice, Pevsko društvo Sloga iz Siska, Pevsko društvo Zvon iz Šmartnega pri Litiji in Pevsko društvo Ljubljana) ter delegacije pevskega društva Lira iz Kamnika, Narodnega zemaljskega glasbenega zavoda iz Zagreba, Dolenjskega pevskega društva iz Novega mesta, čitalnice iz Spodnje Šiške, Slovenskega bralnega društva iz Kranja, Slovenskega pevskega društva iz Ptuja, Bralnega društva iz Železnikov, Litijskega pevskega društva, Pevskega društva Jeka iz Samobora in bralnega društva na Bledu.

Ob tako številni udeležbi se je tudi porodila zamisel o ustanovitvi zveze slovenskih pevskih društev. Časopis Slovenski Narod je o tej veliki manifestaciji obširno pisal.³⁷

Marca 1897 je zbor zapustil zborovodja Srečko Stegnar, nadomestil ga je češki dirigent Hilarij Benišek, ki je sicer dirigiral v Operi, zbor pa nato vodil vrsto let z velikim uspehom.

Naslednje leto se je zbor udeležil petnajstletnice Obrtno-radniškega društva Sloga v Sisku in ob vračanju priredil koncert še v Zagrebu. Leta 1903

je pristopilo mnogo novih članov, zbor je štel 56 pevcev in pevk.

Dvajsetletnico društva so leta 1904 praznovali le v ožjem krogu in z ljubljanskimi društvi.

Zbor je še vedno nastopal v Operi pri slovenskih predstavah, s čimer pa tedanji intendant Fran Govekar ni bil posebno zadovoljen. V svojem poročilu iz leta 1906 je namreč omenil, da je *"naš diletantovski operni zbor premalo izvežban in zato muzikalno jako nezanesljiv. Vzrok je ta, da se morajo skušnje za zbor vršiti le zvečer in ob nedeljah dopoldne in ker se operni zbor ne more udeležiti nobene generalne skušnje na odru, ki se vrše le dopoldne ali popoldne, ker se mora zbor svojih vlog naučiti v 14. dneh do 3 tednih, ko ima le 9 do 11 skušenj vsega vkup... potem ni čudno, da naš operni zbor obrtnikov in delavk pri najboljši volji ne more nastopiti umetniško! Da se to odpravi, treba bo angažirati vsaj 4 pevce in 4 pevke tako, da bodo na razpolago ves dan."*³⁸

Slovenska opera se je ves čas morala boriti z velikimi težavami in zbor ni bil ena izmed najmanjših. Delavski zbor je sicer požrtvovalno pomagal premoščati težave in je svoje naloge vsaj na začetku uspešno opravil. Toda bolj ko so rasle umetniške zahteve, manj je lahko tem zahtevam glede na svoj amaterski značaj ustrezal. Vsi člani zbora so imeli svoje poklice in so se lahko glasbi posvečali samo v prostem času. Opera pa kot zahteven in kompliciran ustroj je zahtevala tudi v Ljubljani bolj ali manj profesionalen zbor, da je lahko zadostila vsem potrebam, zlasti pa številnemu in raznovrstnemu repertoarju. V sezoni 1905/1906 je denimo štel orkester 16 do 32 vojaških glasbenikov, pet moških in štiri ženske soliste, enega kapelnika in enega suflerja. V zboru je nastopalo 27 pevcev in pevk. Ob tako skromnem kadru so pripravili veliko premier (med drugimi tudi tako zahtevne, kakor so Verdijeva Aida ali Puccinijeva Tosca pa Rossinijev Seviljski brivec, Webrov Čarostrelec, Planquettovi Korneviljski zvonovi, ali Smetanov Dalibor), na odru so se zvrstile številne predstave oper in operet.

Zato pa je zbor uspešno opravljal svojo osnovno dejavnost. Nastopal je doma in junija 1906 organiziral izlet v Opatijo s posebnim vlakom. Zbor 50 pevcev je spremljalo številno občinstvo. V Matuljah so Ljubljančane pozdravili člani druš-

³⁶ Trstenjak, 31

³⁷ SN, 7. in 8. 7. 1894.

³⁸ SN, 24. 4. 1906. (Slovensko gledališče – problemi v operi).

tva Lovor z zastavo, Dramatično pjevačko društvo in hrvatski Sokol. Nagovoril jih je pisatelj Viktor Car Emin. Volosko in Opatija sta bila v zastavah, banketa so se udeležila društva z Reke, Sušaka in Bakra. Zvečer je bil koncert.

Slavec se je leta 1907 pridružil prizadevanjem za slovensko univerzo v Ljubljani. Kot mnogi drugi je poslal pisno peticijo ministrstvu in državnemu zboru na Dunaj.³⁹ Več kot 20 članov pevcev Pevskega društva Ljubljana je to leto okrepilo njegov zbor.

Najpomembnejši dogodek leta 1908 je bilo gostovanje na Češkem med 15. in 17. avgustom. Sprejeli so jih predstavniki Zveze čeških pevskih društev in člani pevskega društva Hlahol. Tudi to gostovanje je bilo manifestacija slovanske vzajemnosti in pobratimstva. Člani zbora so si v Pragi ogledali veliko jubilejno razstavo, kjer so imeli tudi prvi koncert. Iz Prage so se odpeljali v staro husitsko mesto Tabor, kjer so jih nadvse slovesno sprejeli. Tu so si ogledali poljedelsko akademijo in zvečer nastopili v Sokolskem domu.

Na gostovanju na Češkem je nastopilo 40 pevcev, o njih so pisali praški časopisi in ugotavljali, da je to sploh "prvi korporativni obisk slovenskega pevskega društva v Pragi". Sijajne kritike so bili deležni tudi njihovi koncerti, ki jih je vodil zborovodja Hilarij Benišek. Češki gostitelji so jim podarili 48 "krasno vezanih" zvezkov zbirke "Narodni pisne československe".⁴⁰

Ob petindvajsetletnici, leta 1909, so poudarjali, da je Slavec *delavsko* društvo in da se pod njegovo zastavo zbirajo delavci, obrtniki in mali uradniki. Društvo je bilo na to ponosno, saj naj bi "oživilo in naobrazilo delavski element, kar je njegovo najlepše kulturno delo." Društvo je poudarjalo, da so tako tudi delavci postali "sotrudniki pri narodnem delu." Slavec je sodeloval pri številnih proslavah in veselicah po vsej Sloveniji ter postal "zglede narodne požrtvovalnosti." Skrbel je za družabno izobrazbo in razvedrilo. Za člane je organiziral plesno šolo in gojil predvsem slovanske plesne. Plesni učitelji so bili člani društva. Že leta 1899 so v društvu organizirali kolesarski klub Slavec, ki je nekaj let uspešno deloval. Zbor pa se je soočal s problemi, ki so jih imeli in jih imajo tudi danes mnogi zbori: vsako leto so društvo zapustili številni pevci, ki so se ali preselili drugam, odšli k

vojakom ali odprli samostojno obrt in se posvetili družini. Društvo jim je vsako leto priredilo prijateljske odhodnice.

Slavnostna proslava je bila med 27. in 29. junijem 1909. Proslave so trajale več dni in pomenile pravo manifestacijo slovanske pesmi, slovanske solidarnosti in prijateljstva med Čehi, Hrvati in Slovenci. Po besedah časnikarja v Slovenskem Narodu je bilo to "*slavje celega slovenskega naroda, slovanske pesmi, one pesmi, katere slave ni pel Slavec samo sebi in svojemu rodu, temveč jo zanesel daleč preko meja svoje slovanske domovine tja v širni bratski slovanski svet. Ob njem so spoznali naši slovanski bratje na severu in jugu ves prelestni čar naše slovanske pesmi, zato pa so tudi prihiteli od vseh strani, da proslavijo jubilej, da proslavijo z njim našo slovensko pesem.*"⁴¹

Goste so pričakali že na železniški postaji z zastavami, v pozdrav jim je zaigral orkester Slovenske filharmonije, govoril jim je župan Ivan Hribar. Zvečer je bila v Narodnem domu ob igranju orkestra Slovenske filharmonije in prepevanju Slavca pod vodstvom zborovodje Hilarija Beniška "prav animirana zabava". Vinohradsky Hlahol je naslednji dan položil krasen venec s trakovi v čeških narodnih barvah z napisom "Slovenskemu geniju" na spomenik Francetu Prešernu, nato pa še na grob narodnih žrtev Adamiča in Lundra.

V slavnostni povorki, kjer je šla na čelu Slovenska filharmonija, za njo 17 čeških pevskih društev, nato 15 hrvaških in vrsta slovenskih društev s Primorske in Goriške, Štajerske, Kranjske zunaj Ljubljane in nazadnje PD Slavec, so šli pred mestno hišo, kjer jih je pozdravil in sprejel župan Ivan Hribar. V parku Zvezda je bila popoldne velika veselica, ki se je je udeležilo prek 10.000 ljudi. Istotčasno so ljubljanski Nemci kot protiutež organizirali zabavo v stekleni dvorani Kazine, vendar do izgredov k sreči ni prišlo.

V slavnostnem govoru je Anton Trstenjak podčrtal delavski izvor društva in njegovo nacionalno orientiranost: "*Slovenski delavec zasvedočil je že pred 25 leti, da je inteligenčen in naroden. Občudujemo ga danes, da se je on, katerega so krogi, ki so se smatrali za višje od njega, da je torej on, o katerem so mislili, da je dober samo za delavnico, povspedel na višje idejalno stališče... bil je zapuščen, četudi je bilo vse polno rojakov okoli njega. V takem položaju vrgla ga je usoda v takratno Delav-*

³⁹ Trstenjak, 40.

⁴⁰ SN, 26. 8. 1908; Trstenjak, 40 ff; Bojc, 25.

⁴¹ SN, 28., 29., 30. 6. 1909.

sko izobraževalno društvo, kjer se mu je godilo kakor ribi, če jo vržeš na suho zemljo. Padel je v internacionalno družbo, ki je imela le internacionalno ime, a bolj nemški značaj. Ker pa slovenskemu delavcu ta element ni ugajal, pretrgal je vezi z internacionalnimi tovariši. Zmagal je v njem narodni čut. Slovenski delavci postavili so se na izključno slovensko stališče, kar so pokazali leta 1883 ob 600 letnici pripadnosti Kranjske dežele k Habsburžanom, ko so se potegnili za izključno slovensko pesem. Tako so osnovali Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec in s tem položili temelj važni narodni in kulturni organizaciji...⁴²

Trstenjak je spomnil na razmere ob Slavčevi ustanovitvi ter na njegove številne zasluge v petindvajsetletnem delovanju za slovensko kulturo. Na slavnostnem koncertu so nastopili številni zbori: poleg Slavca še 100 hrvaških pevcev pod vodstvom Vjekoslava Rosenberga-Ružiča, oktet Slavoj iz Prage, Vinohradsky in Praški Hlahol, zveza slovenskih pevskih zborov, ki jih je vodil Pavel Kožina, kamniška Lira in Ljubljanski zvon.

Ljubljanski dnevi so odmevali v domačem, češkem in hrvaškem tisku. Za Slavca so pomenili pomemben mejnik v njegovem delu. Izšla je posebna publikacija, ki jo je uredil Anton Trstenjak in kjer je opisano petindvajsetletno delovanje društva.

Proslava je pomenila veličastno manifestacijo slovanske pesmi in slovanstva sploh. Udeležilo se je 17 čeških, 15 hrvaških in nad 60 slovenskih društev in korporacij. To je bila ena izmed največjih slovenskih pevskih slavnosti pred prvo vojno v Ljubljani, ki je dosegla svoj vrh v drevoledu Zvezda z ljudsko veselico. Udeležilo se je je okrog 12.000 ljudi in nastopilo je nad 900 pevcev v skupnem petju. Naslednji dan v ponedeljek, 28. junija, je bilo dopoldne v Narodnem domu veliko slavnostno zborovanje, zvečer v Unionski dvorani koncert skupnih slovanskih zborov, po njem pa na unionskem vrtu velika zabava. Proslava je pomenila za Ljubljano in za Slovenijo pomemben dogodek, ki je ponovno utrdil vezi med Slovenci, Čehi in Hrvati. O njem so pisali slovenski, češki, hrvaški, srbski in bolgarski časopisi.

Društvo je bilo ponosno na prijateljske stike, ki so jih gojili s Čehi in Hrvati. Vsi ti obiski so bili manifestacija slovanske vzajemnosti in pripadnosti. Slavec se je ponašal, da je prav na hrvaških

in čeških tleh utrdil in slavil združenje slovanskih pevcev. Delavsko pevsko društvo Slavec je predlagalo združenje slovanskih pevskih društev, kar pa se je lahko uresničilo šele po prvi vojni.

V svojem narodnem prizadevanju je društvo uspešno sodelovalo z ljubljanskim Sokolom, družbo sv. Cirila in Metoda, Slovenskim pisateljskim društvom in društvom Narodni dom. Zbor se je udeleževal sokolskih slavnosti in veselic, za Družbo sv. Cirila in Metoda je sam prirejal veselice in tako podpiral slovensko šolo. Nastopali so po vsej Sloveniji in "kjer se vrši kaka velika slavnost, vidiš Slavca z zastavo."⁴³ Udeležili so se koncertov, ki jih je organiziralo Slovensko pevsko društvo v Ptujju, nastopili so ob ustanovitvi celjskega Sokola, peli v čitalnicah in tudi gostovali prek domačih meja.

Od 60 izvršujočih in nad 70 podpornih članov v prvem letu društva je število članov nenehno raslo. Podporniki so omogočali društvu materialno podlago, da se je lahko razvijalo in delovalo. Posebno zaslužen za društvo je bil tenorist Ivan Meden, saj je redno sodeloval na Slavčevih koncertih in veselicah ter požrtvovalno deloval v korist društvu, za kar so ga izvolili za častnega člana in mu ob sedemdesetletnici (14. decembra 1908) priredili slavnostno serenado.

Mnogi slovenski skladatelji (Anton Foerster, Benjamin Ipavec, Anton Nedvěd, Viktor Parma, Ivan Hladnik, Fran Vilhar) so pisali za društvo. V društvenem arhivu je bilo leta 1909 več kot 800 različnih partitur, kjer so bili zastopani predvsem slovenski in češki skladatelji. Med drugim najdemo dela Jakoba Aljaža, Al. Sachsa, Fr. Ferjančiča, Antona Foersterja, Benjamina Ipavca, Hrabroslava Volariča, Antona Nedvěda, Frana Gerbiča, Ivana Zajca, H. Vogriča, Antona Lajovca, Hugolina Sattnerja, Gojmira Kreka, Antonina Dvořaka, Karla Hoffmeisterja in mnogih drugih.

Društvo je imelo svoje geslo, ki ga je zložil in društvu posvetil pesnik Josip Cimperman, uglasbil pa kapelnik Dramatičnega društva v Ljubljani Anton Stöckl. Glasi se:

*Pesem dar je iz neba,
ki srce veselo vžiga,
kadar tare skrb duha,
petje ga nad prah povzdiga.
In ker pesem vzbuja slast,*

⁴² SN, 1. 7. 1909.

⁴³ Trstenjak, 14.

*bratje, v petju se združimo
ter med širni svet nosimo
drage domovine čast!*

Ob septembrskih dogodkih 1908 v Ljubljani je kot žrtev narodne nestrpnosti padel član društva Rudolf Lunder, čigar spomin je društvo posebej počastilo.⁴⁴

Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec so v prvih 25 letih vodili Anton Jeločnik (1884-1886), ki "mu je pomagal na noge, da je prebrodil začetne težave", Josip Vidmar (1886), Fran Sakser (1887-1888), Ignacij Valentinčič (1889-1891), Josip Dražil (1892-1926), Ivan Hladnik (1926). Zanimiv je bil tretji predsednik Fran Sakser, čigar rod je bil iz Švice in se je pozneje preselil v Ameriko, ustanovil v New Yorku list Glas naroda, postal bankir in uspešen posrednik med rojaki.

Ko je postal Dražil 6. januarja 1892 predsednik, se je del starejšega članstva odcepil in ustanovil pevsko društvo Ljubljana. Dražil si je pridobil v času svojega dolgoletnega predsednikovanja številne zasluge za društvo. Za to so ga 1929 izbrali za častnega predsednika. Organiziral je številne turnee po Hrvaški, Primorju in Češko-slovaški ter se izkazal kot izvrsten organizator. Rodil se je v Ljubljani 17. aprila 1865 in se že devetnajstleten udeležil prvega shoda pri "Lozarju" ter tako večjo polovico svojega življenja deloval v društvu. Po poklicu je bil knjigovodski poslovodja (pri Giontiniju). Leta 1899 je bil imenovan za vodjo mestne posredovalnice za delo in službe. Upokojil se je kot mestni pisarniški ravnatelj. Kot izvrsten tenorist je deloval v društvu in v opernem zboru.

Naslednje leto, leta 1910, se je Slavec udeležil 50 letnice znamenitega češkega zbora Hlahol v Taboru na Češkem, 50 letnice pevskega društva Zora v Karlovcu in sodeloval na proslavi petindvajsetletnice družbe sv. Cirila in Metoda ter priredil v Ljubljani dva samostojna koncerta. Na Češkem je gostoval nato še leta 1911 in 1912.

Časopis Laibacher Zeitung piše, da je imelo društvo "v zadnji sezoni štirideset večjih in manjših javnih pevskih produkcij, družabnih prireditev, priredilo je izlet v Karlovac in na Češko v Tabor, Prago in Kolin. Odpovedalo pa se je gostovanju v Beogradu, da ne bi prišlo v kolizijo z drugimi slovenskimi pevskega društvi." Dalje beremo:

"Društvena dejavnost je imela kot vedno velik odmev; letošnja maškerada je v materialnem in moralnem pogledu prekosila vse dosedanje. Stanje društvene blagajne se je na koncu pokazalo sicer manj ugodno, ker so omenjeni veliki izleti zahtevali veliko denarja. Število članstva je v porastu; trenutno jih je prek 400. Krog pevcev ima lepo število podmladka... Za tekočo sezono načrtuje Slavec pevsko gostovanje v Pragi, kjer bo sodelovalo pri jubilejnem slavju pevskega društva Hlahol."⁴⁵

Zanimivo je poročilo Laibacher Zeitung iz leta 1912: "Združenje pevcev za Ljubljano in okolico je priredilo v veliki dvorani Narodnega doma ob sodelovanju orkestra Slovenske filharmonije koncertni večer, ki je predussem pokazal, da lahko pevske društvi Slavec in Ljubljanski zvon nastopata tudi zunaj Liedertafel. Zato so izbrali umetne pesmi iz najnovejšega slovenskega repertoarja, katerih izvedba terja koncertu primerno obvladovanje ljubezni, prizadevnosti in umetniške potence. Društvo Slavec je pokazalo pod vodstvom gospoda Lavoslava Pahorja razveseljivo prizadevanje po popolnosti, kar zasluži toliko več priznanja, ker so njegovi člani čez dan zaposleni s svojimi poklicnimi zadolžitvami, in lahko hodijo na vaje samo v večernih urah. Društvo ima izvrsten glasovni material, ki skupaj dobro zveni; njihov način izvajanja je bil močno poudarjen in soliden. Pevci so zapeli že znano Adamičevo pesem Franica in Foersterjevega Spaka. Zlasti v zadnjem so pokazali priznanja vredno tehniko, potem ko so markantno izvedli različna značilna mesta, pri čemer je humor pesmi prišel uspešno do izraza."⁴⁶

Lavoslav (Leopold) Pahor (1863-1928), doma iz Nabrežine je služboval pri železnici. Glasbe se je učil v Gorici pri Antonu Hribarju in kot gimnazijec orgljal v raznih goriških cerkvah. Bil je pevodja Slovenskega bralnega in podpornega društva ter z njegovim zborom izvedel prvo opereto v slovenščini na Goriškem (češka opereta Ena seja mestnega starešinstva). V Pulju je bil pevodja v Čitalnici in imel svoj vojaški slovenski kvartet, potem je vodil v Postojni petje v čitalnici in godbo, podobno se je udeleževal v Zidanem Mostu in Špilju ter Rakeku. V Ljubljani je vodil Slavca in pol leta godbo Sokola I. Udeleževal se je kot skladatelj, vendar je število natisnjenih skladb majhno.

⁴⁵ Laibacher Zeitung (LZ), 10.IV.1911.

⁴⁶ LZ, 15.IV.1912.

⁴⁴ Trstenjak, 17 (Narodni mučenik Rudolf Lunder).

Kot dobro organizirano društvo je začel Slavec slavje svoje 30. obletnice konec maja 1914. Priredil je koncert z 42 pevci in 28 pevkami (zborovodja je bil Anton Ravnik), kjer je sodeloval tudi orkester pehotnega polka št. 27 z dirigentom Antonom von Zanettijem, pevski kvartet Kozina in operni pevec Josip Križaj. Program je bil posebej izbran in bogat. Na njem so bila dela Antonina Dvořáka (odlomki iz opere Rusalka), Bedřicha Smetane (uvertura k operi Libuša), Antona Schwaba, Frana Vilharja, Emila Adamiča, Vasilija Mirka, Frana Gerbiča, Mihaela Glinke (orientalski plesi iz opere Ruslan in Ljudmila), Oskarja Deva, Richarda Wagnerja (odlomek iz opere Tannhäuser) in Viktorja Parme. Koncert je imel velik uspeh in časopis Laibacher Zeitung je o njem poročal naslednje: *“Program je bil dobro izbran in zelo dobro izveden. Vendar je bil koncert, ki se je začel nekako ob pol devetih in je trajal skoraj do pol polnoči, odločno predolg, zato je proti koncu vidno utrujal.”* Naslednji večer pa je društvo pripravilo *“izvrstno obiskano ljudsko slavje, kjer so se vsi veličastno zabavali. Ob viharnem navdušenju nad glasbo, so morali glasbeniki igrati vedno nove dodatke, sem in tja so se v petju združili pevski zbori itd. Da se je bilo ob takih okoliščinah težko odločiti za odhod domov, je samo po sebi razumljivo.”*⁴⁷ O dogodku je seveda poročal tudi Slovenski Narod in omenil, da društvo *“...skrbi še vedno, kakor je zmirom skrbelo za zabavne večere, kjer nas kratkočasijo z lepim petjem.”* Pisec (P) je ugotavljal, da so Slavčeve zabave, zlasti maškarade tiste, kjer se zbira največ ljudi in kjer se *“preživi večer in noč najbolj neprisljerno in udobno.”* Kar se sporeda tiče, je pisec menil, da je *“segel Slavec to pot mnogo više kakor po navadi: čutilo in slišalo se je v celem večeru stremljenje navzgor. Predstavil se je to pot občinstvu s težjimi in tudi težkimi skladbami. Orkester 27. pešpolka je igral komade slovanskih komponistov tako odlično iz Dvořákovne Rusalke in Smetanovo uverturo k Libuši. Posebno so ugajali orientalski plesi iz opere ruskega komponista Glinke Ruslan in Ljudmila. Tu je bil orkester zlasti temperamenten in precizen. Kot solist je nastopil g. Križaj. Bil je vseskozi izrazit in čustven. To, česar nismo bili med sezono pri njem toliko vajeni, nam je pokazal na tem koncertu v vse hvale vredni meri: s svojim bogatim in lepim glasom je ravnal zelo ekonomsko. Znal ga je zadržaviti (sic!) v rahlem pianu in v ariji Kecala (Prodana nevesta) je drhtel v izborni interpretaciji prikrit in ljubezniv humor. Zapel je*

*nadalje odlično Tannhäuserja, Rusalko in F. S. Vilharja že čisto popularni pesmi Ukazi in Mornar. Žel je mnogo odobravanja in prejel venec. Prijetno iznenadenje nam je povzročil izborni kvartet, ki ga je nedavno spravil na noge g. dr. Pavel Kozina. V soboto nam je zapela ta četvorica, sestojeca iz g. Kozine, Dermelja, Završana in Kraglja tri kvartete: V. Mirka Na trgu, E. Adamiča Vasovalca in V. Parme Hej, fantje, kje ste? Izražanje je bilo izredno fino, prepojeno s krasno karakteristikiko. Gospodje pojo s toliko lahkoto in milino, da ne čutimo v njihovem petju več tehniških težkoč, temveč sledimo samo njihovemu sladkemu in lahkemu pripovedovanju. Mirkova pesem, zložena na besede pokojnega Ketteja, je resna umetnina najboljših kvalitet. Adamičev Vasovalec je istotako dobro uspelo delce, ki ga prepaja korajžen fantovski humor. Še več humorja tiči v Parmovi pesmi Hej, fantje, kje ste? Na videz lahka, a za izvajanje zelo komplicirana in težka pesem, pisana prvotno za moški zbor, je publiki zelo ugajala. Kvartet jo je odpel z vsemi težkočami igraje. Poleg teh popolnoma uspelih točk je pokazal društveni pevski zbor pod vodstvom pevovodje g. Antona Ravnika jasno stremljenje po napredku. Proizvajal je težje kompozicije. Pokazalo se je, da ženski zbor vendar še ni za javne nastope. Skladba L. Hudovernika V celici je prišla do veljave samo v basovskem samospevu, ki ga je pel g. Križaj. Sicer ni bila med drugim spretno aranžirana. Koncert je predolgo trajal, dasi je bil večer domač in animiran.”*⁴⁸

Delavsko društvo Slavec je angažiralo celo orkester in znane soliste, da bi se predstavilo v kolikor mogoče dobri luči. Izbruh prve svetovne vojne 1914 je društveno delo 21. julija 1914 povsem ustavil in ga je bilo možno nadaljevati šele 10. junija 1918. Po vojni je društvo delovalo podobno. Programi so bili ustrezno zahtevni, še vedno pa so prevladovala dela slovenskih in slovanskih skladateljev.

Do leta 1924 je imel prostore v Narodnem domu. Zbor je štel 45 pevk in 50 pevcev. Ko pa so mu tega leta prostore odpovedali, se je začela daljša kriza do leta 1931, ko je prevzel vodstvo društva ing. Friderik Krainer. Slavec je spet dobil stare prostore tam, kjer se je začela njegova pot, v Rožni ulici Pri Lozarju. Tu je uspešno proslavil svoj petdesetletni jubilej leta 1934.

⁴⁷ LZ, 2. 6. 1914.

⁴⁸ SN, 2. 6. 1914.

Glavno težišče dejavnosti delavskih pa tudi drugih pevskih društev je bilo na družabnih srečanjih, izletih, veselicah in pevskih nastopih. Prav tako je bila pomembna kulturna dejavnost. Posebno delavska društva so že od začetka pospeševala izobraževanje in znanje delavcev. Izobraževanje naj bi izostrilo delavsko zavest, pevska kultura naj bi prispevala vzgojo in predvsem kulturno emancipacijo. Večina delavskih pevskih društev je posredovala poleg glasbene teorije, oblikovanja glasu, izvajalske prakse, glasbene zgodovine tudi nacionalno in razredno zavest. Zborovski programi so bili podobni drugim pevskim društvom na Slovenskem. Čeprav so bili sprva bolj mednarodno usmerjeni ali celo nadnacionalni, so se proti koncu 19. stoletja tudi delavska društva pridružila splošnim težnjam in prevzemala v svoje programe nacionalno orientirane pesmi. Tudi slovenska socialnodemokratska stranka je vztrajala na nacionalni smeri in podpirala program Zedinjene Slovenije. Društva so prispevala k splošnemu dvigu celotne kulturne ravni in motivirala delavce, da so se sami še naprej izobraževali ter utrjevali svojo razredno in nacionalno zavest. Delavsko gibanje je bilo v slovenskih deželah, kjer je bila katoliška stranka zelo močna, vedno sumljivo; posebno kulturna društva so se morala zato prilagajati politični realnosti v deželi. Socialnodemokratska stranka pa je bila kljub temu pomemben dejavnik v političnem življenju, posebno pred prvo svetovno vojno. Po njej se je delavsko gibanje razcepilo. Nastala so različne socialistične frakcije, ki niso bile posebno močne. Stara delavska pevska društva niso več obstajala in o njihovi dejavnosti ne vemo skoraj ničesar več. Tudi nekoč delavsko pevsko društvo Slavec je svojo petdesetletnico praznovalo samo še kot *Pevsko društvo Slavec*. V času svojega obstoja pa je pomenilo pomemben

dejavnik, ki je združeval delavce in delavke in jim omogočal ne samo primerno zabavo in razveseljevanje, ampak tudi glasbeno izobrazbo in glasbeno udejstvovanje. Z nekaterimi svojimi prispevki pa je Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec globoko poseglo tudi v splošni kulturni razvoj na Slovenskem, zlasti pred prvo vojno.

Zusammenfassung

Arbeitergesangsvereine auf slowenischem Gebiet in der zweiten Hälfte des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts

Die ersten Arbeitervereine wurden auf slowenischem Gebiet in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts gegründet. Besonders bedeutsam war die Gründung des Arbeiter-Bildungs-Vereins 1870, der zu Beginn zweisprachig war. Die Hauptaufgabe der Arbeitervereine war die Sorge um die Arbeiter, aber auch das gesellige Beisammensein und das Singen spielten eine wichtige Rolle. Da der Arbeiter-Bildungs-Verein bzw. sein Chor zunehmend einen deutschen Charakter annahm, gründete ein Teil der Sänger im Jahr 1884 den neuen slowenischen Arbeitergesangsverein Slavec [Die Nachtigall]. Dieser wurde bald ein wichtiger Faktor des kulturellen und gesellschaftlichen Lebens in Laibach vor dem Ersten Weltkrieg. Mit seinen Auftritten - eine Zeitlang sogar in der Laibacher Oper -, seinen Feiern, Volksfesten und Jubiläen sowie durch seine Zusammenarbeit mit verwandten kroatischen und tschechischen Vereinen vollbrachte der Arbeitergesangsverein Slavec eine große Sendung. Die Arbeitervereine trugen insgesamt zur allgemeinen Hebung des kulturellen Niveaus bei und motivierten die Arbeiter, daß sie sich bildeten und ihr Klassen- und Nationalbewußtsein festigten.